Radu VANCU

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Litere şi Arte
"Lucian Blaga" University from Sibiu, Faculty of Letters and Arts

Alexandru Muşina. Epistolele moralistului

Alexandru Muşina. The Moralist's Epistles

Alexandru Muşina, one of the four or five major poets of the generation '80, has published during the last decade in the „Vatra" cultural magazine a series of letters (addressed to the critics Alexandru Cistelecan and Virgil Podoabă) regarding Romanian contemporary cultural life. Their mordant intelligence and cynicism, somewhat Swiftian and Wildian in their substance, as well as Muşina self-defined attitude of perpetual „Gică Contra" (that is, of a perpetually denying and opposing spirit) has made them both shocking and influential on the Romanian cultural market. The present study observes a rather suprising filiation of Muşina's spirit – more precisely, the concealed relation it has with Nietzsche's understanding of the code of tragic morality. Thus, the study's author finally states that Alexandru Muşina's letters dissimulate, as their close reading shows, a moralist of the most genuine Nietzschean descent.

Keywords: contemporary Romanian literature, cultural management, Alexandru Muşina, letters, ethos of complicity

Institution's address: B-dul. Victoriei, nr. 5-7, Sibiu, România, tel: +40-269-21.55.56, fax: +40-269-21.27.07, e-mail: *litere@ulbsibiu.*ro, web: http://litere.ulbsibiu.ro

Personal e-mail: *rvancu@yahoo.com*

Prin 1997 – sau să fi fost deja 1998? –, pe când eram aşadar student în primul sau în al doilea an de facultate, Mircea Ivănescu mi-a recomandat *Eseu asupra poeziei moderne*, punându-mi, ca de atâtea ori înainte şi după aceea, exemplarul lui în braţe (adnotările tremurate, scrijelite cu creionul pe rama verticală a paginii sau pe pagina albă de la final, îmi arătau locurile unde mintea lui se oprise atentă – şi mă opream şi eu, încercând să ghicesc ce anume văzuse atât de semnificativ în pasajul subliniat cu o linie, uneori două sau, rarissim, trei; ghid mai bun de lectură nu cred să fi fost existibil) şi spunându-mi, ca niciodată până atunci, şi ca de foarte puţine ori ulterior: „Citeşte-o neapărat, e o carte inteligentă". Ironia blândă cu care demantela de regulă orice construcţie teoretică despre poezie fusese, pentru întâia oară în anul scurs de când îl frecventam, dezactivată. Eram pe atunci un asiduu cititor de teorie literară, cedând aproape la fel de uşor voluptăţilor speculaţiei despre ficţiune ca şi ficţiunii propriu-zise, şi nu puteam să înţeleg reticenţa unui poet hiper-intertextual şi ultra-tehnicizat, ba chiar cândva redactor de carte al multor texte critico-teoretice publicate de editura „Univers", faţă de tehnicalităţile teoriei literare, faţă de propoziţiile şi teoremele ei, care mie-mi păreau a promite piatra filosofală şi pe care el, în schimb, le numea, surâzând cu persiflajul lui de om bun ca pâinea caldă, „teorempe". În economia întâlnirilor noastre, eseul lui Alexandru Muşina a fost, prin urmare, prima carte de teorie literară care nu numai că nu era o colecţie „scrobită şi factice", cum zicea cineva despre textele unui scriitor francez, de „teorempe", dar era chiar inteligentă şi, luându-mă după urgenţa cu care mi-o indicase şi-mi ceruse s-o citesc, de-a dreptul necesară.

Lui Alexandru Muşina îi citisem deja poemele din antologia poeziei generaţiei '80, alcătuită chiar de el (ajunsesem să o aşez cu credinţă căpătâi, cum cere un testament poetic), iar „Budila Express" dobândise până la urmă autoritatea de idol al triburilor mele interioare, alături de poeme ale lui Mircea Cărtărescu, Ioan Es. Pop şi Cristian Popescu, şi pe deasupra mai era şi unul dintre primii scriitori în carne şi oase pe care-i văzusem – în Sibiul din care ieşisem până atunci extrem de rar –, venit pesemne la diverse chestiuni literare organizate de revista „Euphorion". În ce privea

poezia lui, avusesem prin urmare prilejul să mă conving cu asupra de măsură că era şi inteligentă, şi strict necesară pentru cine voia să ştie ce se scrisese mai bun în România în anii din urmă; surpriza cea mare venea aşadar pentru mine dintr-o cu totul altă direcţie, şi, colac peste pupăză, mai era şi etajată – *primo*, exista cartea despre poezie suficient de inteligentă pentru ca Mircea Ivănescu însuşi s-o declare necesară; *secundo*, nu o scrisese vreun venerabil teoretician literar sau poetician anglo-saxon ori german, profesor celebru la vreo universitate legendară, cu acces nelimitat de nici o deficienţă sau indigenţă la cele mai bune biblioteci ale lumii, ci un poet optzecist, deci tânăr şi în blugi, din România anilor '90, ţară în care şi bibliotecile, şi universităţile erau vraişte ca toate cele. Ba mai mult, autorul crezuse, se pare, că poate închide o discuţie despre poezia modernă după vreo doar două sute de pagini, cam cât arăta să aibă volumul. Ce mai încoace-încolo, era prima dată (cred că şi ultima) când mă îndoiam serios de judecata literară a Poetului. Am luat cartea lui Muşina, am citit-o ca pe un roman de la o copertă la alta şi, melodramatic vorbind, modul meu de a înţelege poezia s-a schimbat definitiv.

La lectură, şocul major n-a fost unul aşa-zicând intelectual, legat bunăoară de clasificările „eului liric" propuse de Muşina (deja faimoase: eul hiperemic, eul aleatoriu, eul prezenteizat ş.a.m.d.). N-aveam, precum unii onorabili critici, prejudecata că poetul nu poate fi inteligent (iar dacă totuşi poate, atunci n-are voie), aşa că nu sagacitatea distincţiilor era uluitoare. Ce mă uimea era că nu puteam să-l identific pe Muşina-poetul în discursul lui Muşina-criticul; de unde venea forţa aceasta care-l făcea să se disimuleze atât de eficace, încât să nu simţi că se proiectează în una sau alta din cele zece „soluţii" ori „ipostaze ale eului inventate în poezia modernă", cu toate subdiviziunile şi subclasificările lor („eul multiplu", spre exemplu, ar avea „trei trepte: eul scindat, eul dedublat, eul multiplu" ş.c.l.[1])? Cinismul tandru şi sentimental, dezabuzarea anticulturalistă, dar plurilingvă şi intertextuală, colocvialismul aproape prea bavard, dar irizat pe neaşteptate de concettisme sau de preţiozităţi scientiste, anarhismul ludic – cum anume puteau fi toate aceste mărci, atât de puternice în poezie, camuflate în discursul teoretic? Şi, dacă era limpede că se lăsau camuflate, dacă se lăsau trecute astfel sub tăcere – atunci nu cumva îşi puneau singure sub semnul întrebării vitalitatea şi validitatea?

Din naivitatea întrebărilor de mai sus se poate înţelege că era primul meu contact cu un creator contemporan tot atât de puternic ca teoretician şi critic pe cât era ca poet. Nu sunt mulţi, de altfel, în nici una dintre literaturile moderne, deşi, cel puţin în teorie, de la Baudelaire încoace orice poet ar trebui să aibă şi cromozomi de critic; altfel spus, toată lumea e de acord că un poet modern e de fapt un poet plus un critic, aflaţi într-o relaţie dacă nu de simbioză, atunci încalte de benignă fagocitoză. În teorie, cum ziceam; pentru că, în practică, puţini sunt cei care admit nu necesitatea, dar măcar posibilitatea polivalenţei necesare, cum ar fi zis un critic de tristă amintire (el însuşi, în acelaşi timp, romancier cum nu sunt mulţi după război – paradox al abjecţiei talentate cu care, cum ştim, epistolele muşiniene se luptă îndelung. Însă despre aceasta, ceva mai jos).

Am făcut această digresiune pentru a contextualiza cumva impresia puternică produsă de lectura celui de-al treilea Muşina – epistolierul vetrist, cu scrisorile lui de la Olăneşti[2], umorale şi sarcastice cu metodă, reactive, dar şi bune conducătoare de reactivitate, producătoare adică de inflamări în presa literară şi, deseori, chiar dincolo de marginile ei, era diferit şi de malcontent-jemanfişistul poet optzecist, precum şi de eseistul al cărui redutabil cap teoretic inventase şi inventariase o paradigmă coerentă a poeziei moderne. Cel care, în prima serie de scrisori, se lua singur la mişto, prezentându-se autoironic şi autosarcastic drept un „fazan", pentru ca apoi, în cea de-a doua, tot de capul lui, să se decreteze nimic mai puţin decât „geniu" (şi încă unul în vacanţă, adică „balnear"), se dovedea tot un ludic – însă, de data aceasta, unul cu care nu mai era de glumă.

Îşi făcea intrarea, aşadar, cel de-al treilea Muşina. După ce luase pe cont propriu sistematizarea formelor istoricizate ale poeziei moderne universale, se întorcea la vatră (unde altundeva decât în „Vatra"!) şi, expediind lunar câte o scrisoare din Olăneşti, staţiunea balneară în care îşi reîncărca periodic bateriile, autodeclarându-se un Gică Contra fără cauză (sau al tuturor cauzelor), se punea pe sistematizat literatura română de azi, mai exact viaţa literară contemporană – pentru că nu atât asupra literaturii în sine se exercită nervii lui critici (întrucât are, în mod evident, mai mult decât unul), cât asupra afacerilor literare, cu tot omenescul şi prea omenescul lor (aluzia la Nietzsche nu e câtuşi de puţin întâmplătoare; filosoful ştiinţei voioase e o prezenţă tutelară, invocată în aproape fiecare epistolă, iar ultima se încheie chiar cu un fel de *envoi* explicit ca o declaraţie de afiliere: „Nietzsche a devenit ‚filosof' abia după ce şi-a dat demisia de la facultate; iar ce a scris mai valoros a fost prin tot soiul de... staţiuni. O conjuncţie fericită (deşi, paradoxal, sub semnul unei crude boli) a făcut să se nască şi epistolele mele către voi"[3]. E cu atât mai utilă proclamarea respectivei afinităţi elective, cu cât chiar şi cititorului atent poate să-i scape înrudirea de substanţă dintre cele două spirite, dată fiind acut marcata deosebire stilistică între pathosul declamativ şi tragic al lui Nietzsche, pe de o parte, şi arlechinada cu jerbe bengale de sarcasm a lui Muşina, pe de alta. În fond, însă, adică la nivel atitudinal, crezând cu aceeaşi fervoare în „Da-ul spus vieţii [literare, dar nu numai] chiar şi în cele mai străine şi mai dificile probleme ale

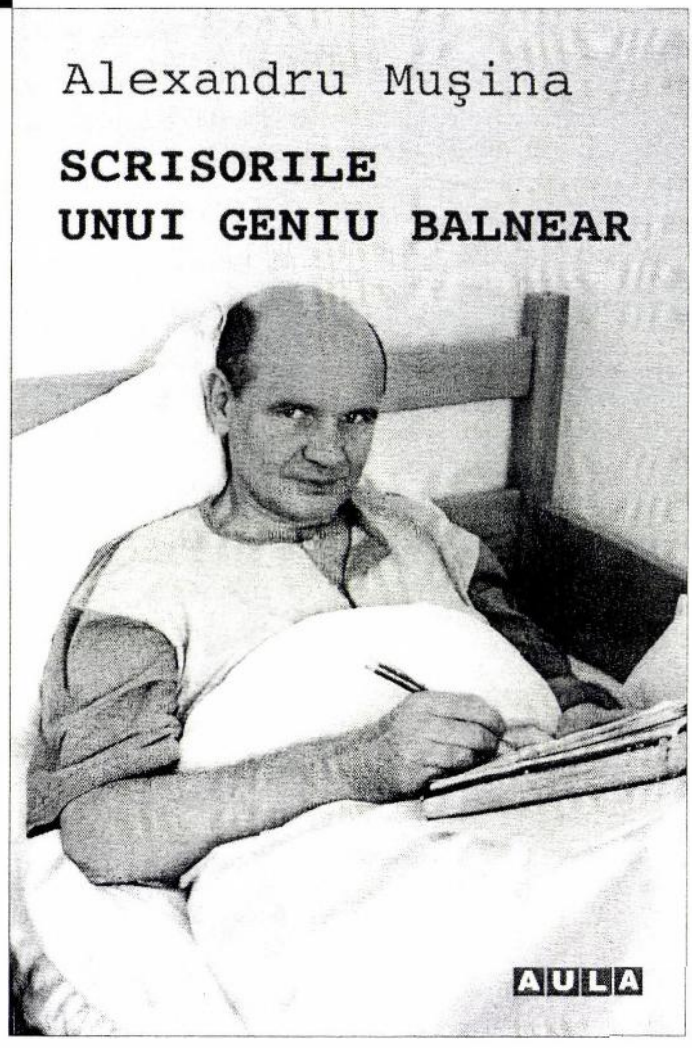
sale", cum definește Nietzsche tragicul dionisiac în *Ecce homo*, Mușina se arată a fi de fapt un nietzschean ortodox, pe care un histrionism sarcastic îl determină să iasă în lume deghizat în Gică Contra).

Managementul afacerilor literare, deci, ar fi specialitatea principală a epistolelor lui Alexandru Mușina. Chiar dacă el pare să creadă că în epistole încetează să se gândească la afaceri și descoperă „gândirea adevărată": „De când sunt aici, mă odihnesc (realmente), ies din cercul infernal al afacerilor (doar pentru fazani – și în filme, ca fazanii să-și dorească să fie acolo – lumea oamenilor de afaceri e un Empireu) și reîncep să gândesc. Cât de cât. Poate de-aia vă și scriu: să nu pierd, să nu uit puținele intervale de gândire adevărată din viața-mi de universitar și – hai să mă dau mare! – de om de afaceri"[4]. Însă managerul tot manager rămâne, ochiul lui închis afară înlăuntru se deșteaptă și începe să vadă și să judece tot... afaceri, doar că de data asta literare. Și despre ce e, mă rog, dispus să cârcotească ochiul malițios al lui Mușina? Păi, cam despre tot și despre contrariul totului; aproape că nu există situație privitoare într-un fel sau altul la lumea literară care să nu fie demnă de supus atenției fenomenologului epistolier de la Olănești. Iată un inventar parțial: se discută tetrapiloctomic despre statutul ASPRO comparativ cu cel al USR, respectiv despre relația dintre cele două instituții și despre aplicarea riguroasă a modalităților de admitere a noilor membri; despre devalorizarea intelectualului / scriitorului, a învățământului, a studiului, a cercetării, și despre posibilitatea revalorizării lor; despre ethosul complicității în comunism și în postcomunism; despre „brandul ‚Păltiniș & comp.'", ca și despre „principalul lui manager", precum și despre strategiile de marketare aferente; despre generația '80 ca brand cultural, și (bineînțeles) despre posibilitățile ei de marketare; ba chiar și despre – ce grozăvie! – „o relectură, o revizuire a întregii literaturi române, în special a celei postbelice", pe care managerul aflător în vacanță balneară nu consideră necesar s-o producă el însuși, ci cumpănește atent cui anume dintre criticii optzeciști ar fi preferabil să-i delege înalta responsabilitate (ca un manager eficient, cum altfel!); sunt luați în calcul, cu pharmakonice dozaje de *pro* și *contra* (nu e prea sigur dacă malița sau aritmetica e cea răspunzătoare pentru rezultatul în care, invariabil, iese deasupra *contra*), Alexandru Cistelecan, Gheorghe Perian, Ștefan Borbely, Virgil Podoabă, Ion Bogdan Lefter (declarat „marea dezamăgire", întrucât fusese inițial marea speranță), Radu G. Țeposu (luat în discuție, bineînțeles, doar contrafactual), Ion Simuț, Dan C. Mihăilescu (creditat cu cele mai multe șanse). Ce mai încoace-încolo, după cum se vede, Mușina face de unul singur cât o întreagă Curte de Conturi a afacerilor literare.

Sau, schimbând metafora finanțist-contabilă, dar rămânând în domeniul semantic al profesiunilor liberale, s-ar putea zice că, spre deosebire de eseul asupra poeziei moderne (și, în general, de eseurile lui Mușina), epistolele lui tratează nu corpul poetic, metafizic, astral al literaturii, ci corpul fizic, social, al acesteia, fiindu-i cel mai bun administrator al sistemului imunitar, reactivându-i mecanismele de apărare față de agenții patogeni. S-a văzut din înșiruirea temelor de discuție că, în varianta ei epistolară, inteligența lui Mușina acționează și reacționează întocmai după logica mecanismelor unui sistem imunitar: observă și izolează corpurile străine; semnalează distrugerea propriului țesut, precum și celulele bolnave sau defecte; își pune monomerii la treabă în zonele cu simptome de „calor, rubor, dolor"; are reacții prompte în fața amenințărilor externe (ciuperci microscopice, protozoare, paraziți), ca și interne (celule bolnave tumorale), ba chiar atunci când e nevoie își activează grandele autoironice și secretă autoanticorpi. La rigoare, toate cele de mai sus sunt exemplificabile cu pasaje concrete din epistole.

Cu asemenea vocație de prădător sanitar (dacă tot se recomandă undeva drept spirit masculin, activ, „vânător", nu feminin, „culegător"), nu-i de mirare că cea mai pasionat reiterată dintre pledoariile din epistole e, de departe, cea împotriva colaboraționiștilor „lingecuriști". Abia în aceste circumstanțe care implică treptele cele mai de jos ale abjecției se vede cât de pură și dură poate fi fibra de moralist a lui Mușina, denudată de toate volutele și horbotele ironice și sarcastice, improprii în situație: „Ai turnat la Securitate, ani în șir, ca Paleologu, Doinaș, Caraion și mai știu eu câți alții? Afară din cultură *pe o perioadă*! Lustrație, stimați intelectuali, care ați cere asta politicienilor, dacă nu v-ar fi frică să o începeți chiar în ograda voastră! Drieu la Rochelle au fost mari scriitori? Da. Dar 30-40 de ani a[u] stat la fund, ca să nu mai ‚otrăvească' tinerele generații. *Apoi* au fost reintroduși în circuit, exclusiv datorită valorii estetice a operelor lor. Le strică lui Paleologu, Doinaș, Caraion & compania un scurt Purgatoriu (de 20-30 de ani)? *Dacă* au valoare, vor fi ‚absolviți'"[5]. Filipică de moralist sadea, într-atât de inflamat pentru cauză încât nu ține să mai seducă; justă literă cu literă, însă tocmai de aceea garantat ineficientă pentru a-l aduce vreodată pe Mușina în poziția de a putea legifera dintr-un post de decizie o asemenea lege a lustrației; de ce anume, e limpede – pentru că, folosind propria lui sintagmă, „ethosul complicității" funcționează bine mersi și-n postcomunism.

Post de decizie pe care, de altfel, contrar poate așteptărilor, nu l-ar refuza, ba chiar se simte născut pentru el. „Observi că am cele mai bune idei pentru a face din România o țară superprosperă (modelul meu e Elveția)." Când citești o frază cum e aceasta, n-are cum să nu-ți vină în minte delirul de grandoare al lui Nae Ionescu explicându-i lui Mihail Sebastian că a fost mandatat de Léon Blum să discute pactul cu germanii,

și încă în următorii termeni: „Eu le-am spus nemților: mă băieți, trebuie să faceți pact cu francezii. Altfel nu merge"[6], sau cel al lui Camil Petrescu demonstrând, în fața aceluiași Sebastian, „inevitabilele ‚camilisme'. El, în locul lui Hitler, ar ști cum să zdruncine rezistența sovietică. (Ar arunca 5.000 de parașutiști la Moscova, ca să provoace derută). El, în locul lui Antonescu, ar ști cum să ocupe cazematele rusești" ș.a.m.d.[7]. Izomorfia e izbitoare. Singura diferență dintre Mușina și cei doi megalomani de mai sus e însă, vorba bancului lui Dali, că optzecistul nu e megaloman – la el, acutele frazei sunt în secunda doi abandonate, lăsând loc unei piese bufe care deconstruiește autoironic și deriziv, *ergo* lucid, motivul inițial: „Din păcate, nu vor fi puse în practică – ar fi prea simplu. Scârbos de eficient, de occidental. *Împotriva* ethosului tribului nostru. Noi credem doar în ‚n-a fost să fie', în ‚de-o fi să mor', în ‚niciodată n-o fost să nu fie cumva'. Nu rezervație etnofolclorică (cum visează doamna academician Ispas), ci ‚Rezervație sufletească', ‚Parc tematic psihotic', asta ar trebui să facem în/din România"[8]. Spre deosebire de cei doi, care au humor și umori, epistolierul are în plus și umor de-a dreptul, inteligența lui posedă, cum ziceam mai sus, glande autoironice și secretă autoanticorpi. De aceea, jucând deseori la limita firului de păr care desparte inteligența de ridicol, Mușina nu gafează absolut niciodată; și tot de aceea e unul dintre puținii hiperinteligenți care nu te obosește, și poate singurul „geniu" (balnear sau nu) *haios*.

Epistolele lui Mușina, așa vorbărețe și mehenghi cum pot părea, camuflează eficient, și cu atât mai delectabil, un moralist nietzschean pursânge. Sunt un soi de „Așa grăit-a Gică Contra", cu Olăneștiul pe post de Sils-Maria (dacă tot vrea Mușina să facă din România o Elveție). Însă, ca să vorbim pe placul minții de manager, nu ăsta e *target*-ul lor cel mai *high*; ceea ce reușesc ele e să-l treacă pe Alexandru Mușina de pe lista foarte scurtă a celor mai importanți cinci-șase poeți optzeciști pe aceea, încă și mai scurtă, a poeților care sunt mari în tot ce scriu.

Note:

1. v. Alexandru Mușina, *Eseu asupra poeziei moderne*, Chișinău, Cartier, 1997.
2. Alexandru Mușina, *Scrisorile unui fazan (Epistolarul de la Olănești)*, Chișinău, Cartier, 2006; *idem*, *Scrisorile unui geniu balnear*, Brașov, Aula, 2007.
3. Alexandru Mușina, *Scrisorile unui geniu balnear*, ed. cit., p. 202
4. *idem*, p. 64.
5. *idem*, p. 52.
6. Mihail Sebastian, *Jurnal 1935-1944*, București, Humanitas, 1996, p. 105-106.
7. *idem*, p. 356.
8. Alexandru Mușina, *Scrisorile unui geniu balnear*, ed. cit., p. 163.

Bibliography

Alexandru Mușina, *Eseu asupra poeziei moderne / Essay on Modern Poetry*, Chișinău, Cartier, 1997.

Alexandru Mușina, *Scrisorile unui fazan (Epistolarul de la Olănești) / The Letters of a Pigeon (The Olănești Epistolary)*, Chișinău, Cartier, 2006.

Alexandru Mușina, *Scrisorile unui geniu balnear / The Letters of a Balneary Genius*, Brașov, Aula, 2007.

Mihail Sebastian, *Jurnal 1935-1944 / Diary 1935-1944*, București, Humanitas, 1996.